

Filip Martin Svibovec*

Homo absconditus u duhu filozofske prakse

SAŽETAK

„Čovjek više treba psiho-sintezu nego psiho-analizu”, piše ruski filozof Nikolaj Berdjajev, na čijem tragu ovaj rad želi istražiti sakrivenog čovjeka, u vidu psiho-sinteze koju može ponuditi filozofska praksa, jer čovjek je prema istom filozofu „zagonetka u ovom svijetu, možebitno i najveća zagonetka”. Odgonetanje te zagonetke, tog *Homo absconditus*a objelodaniti će čovjeka drugačijeg od onog kojem je potrebna psihoterapija, kao oblik njege njegove duševne sastavine da se nosi s društvom, društveno-socijalnim, društveno-tehničko-ustrojstvenim stvarnostima vlastite neposredne realnosti. U duhu dobre filozofske prakse, usmjerene na liječenje čovjeka pod vidom psiho-sinteze mora se skrenuti pozornost na lučenje onoga sakrivenog u čovjeku, onoga što postoji pod maskom njegove društvene persone kao „stvaran čovjek”, a koji je u vidu psihoanalize „sjena” ili sakriveni, onaj do kojeg se mora doprijeti kako bi se uopće pristupilo putu njegova izlječenja.

Ključne riječi: *Homo absconditus*, filozofska praksa, psiho-sinteza, Berdjajev.

UVOD

Prilikom rada u filozofskoj praksi filozof je nedvojbeno usmjeren na kontakt s drugim, klijentom ili osobom koja od njega traži savjet i pomoć. On je u praktičnom smislu upućen na susret s drugim i taj mu se drugi, isprva sakriven (lat. *absconditus*), postupno otkriva izgledom, gestama, riječima i djelovanjem. Pred filozofa je, kao onoga koji ljubi mudrost i traži je, u općem smislu svijet fenomena pretpostavljen sakriveno. Svijet i drugi u njemu otkrivaju se u onoj mjeri u kojoj osjetila doživljavaju otkrivenje, a samo u činu otkrivanja onoga što se sakriva moguće ih je spoznati u onoj mjeri u kojoj ih je moguće istražiti. Čin samoobjave sakrivena fenomena

* Nezavisni istraživač, Zagreb, Hrvatska. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0178-042X>

Adresa za korespondenciju: Filip Martin Svibovec, Mali Sruki 64, 10040 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: fmsviby@gmail.com.

uvjetom je razumijevanja koji filozofa pri radu s ljudima upućuje na otkrivanje. Onaj koji spoznaje, ako zanemari spomenuti uvjet otkrivanja, podložan je tome da svijet i ljude u njemu vidi na način matrica. Uspostavljanje matrica ne dopušta stvarnosti da se otkriva, da se samoočituje u onome koji je želi spoznati. One su fiksirane predodžbe utemeljene na mnijenju, teoriji ili obrascu ponašanja, zbog čega se u vidu filozofske prakse nerijetko događa da se na čovjeka koji dolazi po savjet gleda kao na nekoga tko dolazi sa specifičnim, već unaprijed definiranim skupom problema koji se rješavaju na određen način i za koje postoje škole, metode i terapije pomoću kojih se problem otklanja. Naravno, da takvi obrasci pomoću kojih se problemi rješavaju ne postoje, valjalo bi ih stvoriti zbog olakšavanja filozofsko-terapijskog rada, no samo postojanje određenih forma i pristupa ne isključuje to da je čovjek pred nama zapravo nepoznanica.

Stavljajući tu nepoznanicu, tog *Homo absconditusa* u duh filozofske prakse, ovim se radom želi ukazati na bitan aspekt odnosa koji filozof ima pri pristupanju ljudima, a koji od njega zahtijeva neznanje, odnosno uvjet mogućnosti spoznaje drugoga koji pred njega dolazi po pomoć, podršku i savjetovanje. Nespoznatljivi, sakriveni čovjek koji drugome dolazi ususret enigma je koja se sama polagano, u onoj mjeri u kojoj to želi, otkriva. Zadaća filozofa, a pogotovo onoga koji u bilo kojem kapacitetu radi s ljudima, prvenstveno uključuje istraživačku fascinaciju sa svijetom i bićima koja se u njemu pojavljuju, a to znači dozvoljavanje biću da se otkriva, da se samo predstavi, da se u svom tempu i na svoj način objavi i tako razotkrije vlastitu bit. Filozof se, vođen željom za znanjem (grč. *sofia*), u smislu filozofsko-praktične djelatnosti prema čovjeku mora odnositi tako da njime bude očaran, jer će svako rušenje njegove predodžbe o bližnjemu samo pojačati već postojeća pogrešna uvjerenja koja ima o osobi koja mu dolazi ususret. Filozof bi u praktičnom smislu trebao razviti takav pogled na stvarnost u čijem bi temelju bilo čuđenje. On bi se trebao čuditi drugome i dopustiti drugome njegovu sakrivenost, a ne drugoga prema već prema provjerenim matricama odrediti ili o njemu imati već gotovo mišljenje.

HOMO ABSCONDITUS STAVLJEN U KONTEKST FILOZOFSE PRAKSE

U pokušaju opravdanja teme *Homo absconditus* u duhu filozofske prakse primarno je određenje problema. Odrediti ono što je bit *Homo absconditusa* kako bi se razumjelo zašto je čovjek u duhu filozofske prakse onaj koji je sakriven ili se sakriva. Nije samo bitno da se čovjek sakriva, nego da se i otkriva, da se njegova sakrivenost (lat. *abscondeo*) postupno objelodanjuje i da je to otkrivanje objava (lat. *revelatio*) onoga što leži iza čovjekova naličja. Objava koja se ovdje događa ima dva momenta: moment objave i moment samoobjave. Prvo je objavljivanje drugome, promatraču,

sugovorniku, filozofu ili psihologu, i ono ima elemente predstavljanja. Drugi je moment samootkrivanja, samoobjave kao selektivna otkrivanja onoga što „Ja” želi otkriti drugome. Ono što je sakriveno drugome, a što onaj koji se drugome predstavlja otkriva kao dio sebe i tako drugome dozvoljava otkriti ono što mu je dopušteno otkriti.

Razumjeti pojam *Homo absconditus* stoga znači pravilno shvatiti teološke i filozofske implikacije objave, odnosno onoga što se u teologiji tumači pod terminima *deus absconditus* i *deus revelatus*.

Termin *deus absconditus* označava sakriveni aspekt bogospoznaje, odnosno to da je spoznajni pristup čovjeka k Bogu obavljen misterijem gdje se Bog pokazuje kao onaj koji se krije iza vela opskuriteta iz razloga što je njegovo biće u konačnici u potpunosti nespoznatljivo, i to zato što Bog opsegom nadilazi ljudske pojmovne kapacitete (Köhler, 1955, str. 46–58). Takav bogspoznajni princip teologijsko promišljanje dijeli u dva smjera: u smjer apofatičke teologije ili negativna puta (lat. *via negativa*) odnosno u smjer „nepoznata boga”. Apofatički put spoznajno je zaključivanje na negativan način, i to u smislu da se prilikom spoznaje bića ili fenomena polazi od negativnih formulacija. Na primjer, o Bogu se može kazati kako nije ne-dobar, ili kako nije neistinit, ili nije ne-svemoguć i na taj se način razumijevanje može odvojiti od činjenica koje nešto potvrđuju, prisiljavajući tako spoznajni aparat na promišljanje o tome zašto ili na koji način apsolutno biće može biti loše (ne-dobro), odnosno dobro ili apsolutno dobro unatoč zlu u svijetu (Kušar, 2001, str. 21–47). Formiranjem negacija oblikuje se opskurantski pristup fenomenu jer se produbljuje uvid u fenomenologiju predmeta proučavanja tako što se onome što se želi spoznati dodaje element sakrivenosti. To što se fenomen, bez obzira na to koliko ga čovjek spoznao, uvijek može sagledati pod drugim svjetlom, kroz drugu prizmu ili s drugog aspekta, predmetu proučavanja zadaje dubinu i otkriva krajnju nespoznatljivost stvari kao takvih (Kant, 1953, str. 44). Da ne možemo spoznati nešto o sebi, odnosno da se predmet ili osoba kriju iza zastora sakrivenosti, otkriva da je istinitost (grč. *aletheia*) ne-sakrivenost, odnosno uvid u ono iza zastora, u opskurno, mutno, sakriveno (Kordić, 1996, str. 9–31). Spoznaja *aletheie* može biti zamućena jer će je zastor kojim je prekrivena sakriti i jer će onoga koji je pokušava spoznati varati sama fronta zastora, odnosno varat će ga sama opskurnost kojom je ovijeno ono što se želi spoznati. To je teologija *vie negative* ili apofatička teologija u kojoj do izražaja dolaze upravo problemi vezani uz skepsu, odnosno činjenice da se primjerice Bog (ili bilo koji drugi fenomen ili biće) ne može potpuno spoznati i da drugi uvijek (beskonačno) izmiče tome da ga se potpuno spozna, štoviše, da se taj isti drugi može u nedogled otkrivati jer njegova spoznaja varira od perspektive i alata kojima ga se pokušava spoznati.

Termin i pristup teologiji na način „sakrivena boga”, odnosno drugoga koji je sakriven, koji se otkriva kao onaj kojeg se otkriva (naviješta), a koji odgovara onome što si spoznavalac zamišlja, misli da zna ili očekuje. Tragovima Djela apostolskih dobar primjer pruža sv. Pavao obraćajući se građanima Atene: „Tada Pavao stade posred Areopaga i reče: *Atenjani! U svemu ste, vidim, nekako veoma bogoljubni. Doista, prolazeći i promatrajući vaše svetinje, nađoh i žrtvenik s natpisom: Nepoznatom Bogu. Što dakle ne poznajete, a štujete, to vam ja navješćujem*” (Dj 17, 22–23). Nepoznatog Boga, još ne-očitovana, a prisutnog u sakrivenosti, štuju narodi Grčke, ali i drugi narodi upravo zbog njegove tajnosti i sakrivenosti u neznano. On se otkriva tako što se sakriva, odnosno baš zato što je nepoznat, ljudski ga duh želi upoznati i otkriti. Za neutaživi ljudski duh, uvijek željan spoznaje, takav Bog, takva pojava, što se više sakriva, to je se više želi otkriti. Problem postoji, međutim, u tome što se o tom fenomenu zapravo ne zna ništa, nego se agnostički (neznalački) tvrđi da je Bog istovremeno i imanencija i transcendencija (Jurečević, 2000, str. 129–150). Time se otežava istinska spoznaja naravi stvari jer narav stvari beskonačno izmiče, odnosno stvar po sebi je nespoznatljiva (Kant, 1984, str. 187), pa se na način neznanja ljudski um donekle zadovoljava mrvicama onoga što se o nečemu otkrilo, a veći dio bilo kojeg fenomena ili istinskog predmeta proučavanja ostaje obavijen tajnom.

Teologija i filozofija se, međutim, temelje na drugoj bitnoj istini, na objavi, biću koje se objavilo, Bogu koji se otkrio i očitovao, drugome koji nam je rekao nešto o sebi i tako nam dao do znanja o onome što se krije u njegovoj nutрини. To je načelo *Deus revelatus* i afirmativan pristup spoznaji božanskog (lat. *via positiva*) u kojem se polazi od onoga što se može reći o nekome, nečemu na temelju onoga kakvo jest, onako kako je onome koji spoznaje poznato o onome što je očitovano. Ovdje do izražaja dolazi samoobjava, čin otkrivenja na način da fenomen ili biće očituje samo sebe i na taj način o samom sebi izriče ili ustupa ono što jest u mjeri u kojoj ono to želi. Ono što je sakriveno otkriva svoju bit tako što dozira informaciju i očituje o sebi ono što želi očitovati na način na koji to želi da se očituje, bilo usmeno, pisano, djelovanjem i tako daje do znanja drugome o svojoj biti. Teološki gledano, Bog se čovjeku očitovao najprije putem starozavjetne objave, a potom po utjelovljenju (Novi zavjet) i na taj način pokazao i definirao kako se prema njemu mora odnositi i kako ga treba shvatiti. Na vlastitu je inicijativu objavio svoje ime i dao pravila i propise kako bi njegova bit bila očitovana drugome u svrhu da ga drugi razumije onako kako on sebe shvaća po tome što je dopustio da se o njemu sazna. S obzirom na teološku objavu, gledano očima filozofa, čovjek se čovjeku objelodanjuje i na taj način drugi ima povratnu informaciju o tome kakav je njegov sugovornik, njegov bližnji. Općenito prilikom otkrivanja, a posebice prilikom otkrivanja drugog, ljudska je želja za otkrivanjem neutaživa i ona ispunjava rupe u postupku otkrivanja tako što nedostatke u spoznajnom otkrivanju drugoga nadomješta putem mašte i teorema,

stvarajući na taj način koherentnu spoznajnu predodžbu o tome kakav drugi jest. Drugi se želi spoznati, njegova sakrivena bit u očima promatrača, čak i ako je drugi sam objavi, želi biti dohvaćena u potpunosti, bez obzira na doziranu informaciju koju je netko primio od sugovornika – jer sugovornik je osoba, a osoba je maska (lat. *persona*), a iza maske stoji ono što je maska sakrila (Berdajev, 1984, str. 125–127). U igri skrivača između onoga tko otkriva i onoga koji pokušava otkriti termin *Homo absconditus* u filozofskoj praksi imat će utemeljenje u gnozi (znanju) objave, u tome da filozof ne može spoznati ono što mu nije otkriveno, odnosno da se biće i fenomen moraju najprije objaviti (postojati) kako bi se o njima moglo filozofski dvojiti, i to u tančine agnoze, neznanja je li biće jest ili nije. U praksi filozofije osoba pred filozofa dolazi uvijek kao pola-pola, istovremeno imanentna, prisutna, pred-postavljena i transcendentna, misteriozna, pod maskom (lat. *personom*) sakrivena.

FILOZOFSKA PRAKSA: PSIHO-SINTEZA, A NE PSIHOANALIZA

„Čovjek više treba psiho-sintezu nego psiho-analizu” (Berdajev, 1949, str. 134), zamjećuje i piše Nikolaj Berdjajev određujući srž filozofske prakse. Na filozofu nije da vrši psihoanalizu na drugome (klijentu), već da onome tko kod njega u praktičnom smislu dolazi po pomoć i savjet ponudi ono što možda nijedna druga humanistička znanost nije posve u mogućnosti – sintezu duševne nutrine. Na tom tragu s Berdjajevom se možemo složiti kada piše: „Filozof je prije svega spoznavalac, ali njegova je spoznaja totalitarna, ona obuhvaća sve strane čovječjeg bića i čovječjeg postojanja, ona neminovno uči o putovima ostvarenja Smisla” (Berdajev, 1984, str. 13). Filozofsko-praktična intervencija u život drugoga ponovna je uspostava reda unutar cjelovitosti koja je povrijeđena u čovjeku. Filozof je terapeut drugome, onaj koji na temelju zapažanja, razgovora ili djelovanja luči i uspostavlja harmoniju između onoga što je psiha, mentalno, duševno, duh i tjelesno, i to prenosi drugome kako bi mu pomogao ozdraviti (Svibovec, 2023, str. 223–240). Poimanje i razumijevanje *Homo absconditus* u praksi usmjerenoj na psiho-sintetiziranje čovjekove cjelovitosti u tome je da se objasni kako čovjek u smislu liječenja svojih problema pred drugoga dolazi kao kompleksna višeslojna enigma čiji se problemi ne mogu riješiti samo analizom, već sintezom. Kako zamjećuje Helmuth Plessner u svojoj knjizi „Stupnjevi organskoga i čovjek”:

Svako doba ima svoju spasonosnu riječ. Terminologija osamnaestog stoljeća kulminira u pojmu uma, ona devetnaestoga u pojmu razvoja, a sadašnja u pojmu života. Svako doba označuje time nešto različito; um uzdiže ono bezvremeno i opće obvezatno, razvoj neprekidno postajuće i rastuće, život demonski igrajuće, nesvjesno stvaralačko. (Plessner, 2004, str. 31)

Analiza je spasonosna riječ znanosti općenito, medicine, dijelova humanističkih znanosti, a posebice još ekonomije, psihologije, sociologije, antropologije. Čovjeka se raščlanilo u tančine, a aspekte njegova života u materijalne, proceduralne ili operativne pojmove, sve u ime ljubavi prema čovjeku (Dostojevski, 2004, str. 66). Od obilja ljubavi prema bližnjemu, ono što su bile humanističke nauke postale su znanstvene analize, a cjelovitost onoga što se obuhvaćalo pod filozofijom osamostalilo se pod izlikom detaljnijih analiza određenih aspekata ispod predmeta proučavanja – čovjeka. Zbog takve je raščlambe Plessner u pravu kad piše o stupnjevima organskoga i čovjeka i kad unutar razvitka ukazuje na *Homo absconditus* (Plessner, 2004, str. 345; 263–310). U pravu je iz razloga što je čovjek za stupnjeve razvitka oduvijek bio nepoznanica, što je bio odvojen i što se je sam odvojio, postao ekscentričan, s punim pravom odvojen od prirode kao natprirodan jer „u svojoj esenciji, čovjek je prekid u svijetu prirode, on se ne može sadržati unutar nje” (Berdyaev, 1962, str. 60). Kako je čovjek kao biće čija je „priroda” da bude ne-prirodan, natprirodan dao vlastitu esenciju analizirati do te mjere da je samog sebe osudio na zatvor unutar sustava analize, da se zatvoren u krug raščlambe kompartmentalizirao s obzirom na tvorevine vlastita uma? Čovjekov je svijet umjetna, natprirodna kreacija, on je svoj svijet stvorio, počevši od najbanalnijeg: alata, jezika, pisma, prijevoza itd., pa do onoga što je kompleksnije: znanost, društvena uređenja i strukture. Izvan serije prirodnoga i organsko-evolucijskoga izgradio je sustave kojima je sam sebe podredio. Njegov je svijet unutar tih sustava postao opterećen ponavljajućim, ritualnim, objektnim i mašinskim (Berdajev, 1985, str. 50–70) u kojem on više ne vidi cijeli svijet pred sobom, već samo dijelove jednog svijeta, komadić ili komadiće koje mu je dopušteno vidjeti u sklopu izučavanja i analiziranja. Čovječjem duhu manjka sinteze, jer ga je razlomljenost svijeta odvela u „tekuću modernost” (Bauman, 2011, str. 9–21) gdje se njegovo poimanje vlastita mjesta u svijetu i društvu rastočilo na mjesta lokalizacije, koja fokusiraju njegove energije na pojedinačno, i on je to prešutno prihvatio, a posljedica je toga gubitak šireg svijeta, mogućnost povezivanja, izvlačenja – sintetiziranja. Da, on je ovladao svijetom, dokumentirao što se dokumentirati može i još dokumentira pojave, napredovao je u razumijevanju stvarnosti koja ga okružuje. Svoje je društvo uredio, svoje je ponašanje uskladio s propisima i uredbama, a obujam ljudskog znanja pretvorio je u znanstveni sustav. Čovjek je, međutim, od sebe odvojio bitno – osjećaj za otkrivanjem sebe, drugoga, svijeta uopće i osjećaj povezanosti, što stvari, što bića. Udaljio je od sebe sposobnost da sintetizira, da razumije povezanost između dijelova stvarnosti u kojoj živi. Postao je odvojen od toga da se bavi cjelinom, da spaja nespojivo, da istražuje svijet, da inovira. Sakrio se od svijeta u matrice, u dokučivosti u kojima se osjeća sigurno, u forme i standarde, u kult i ritual. *Homo absconditus* je bitan jer se pod terminom još uvijek čuva čovjekova transcendentna nedokučivost, ta srž koju analiza ne može proanalizirati, bit koju čak i najrazvikaniji

analizatori priznaju u obliku „nesvjesnoga”, „sakrivenoga” ili „nedokučivog”, a što postoji u čovjeku (Erić, 2018).

Za filozofsku praksu dobro je uvijek obnoviti spoznaju toga kako je „filozofija [...] svagda bila prodor iz besmislenog, empirijskog, prividnog i za nas sa svih strana nasilnog svijeta u onostrani svijet” (Berdjajev, 1984, str. 13). Napor filozofa porođajni je napor mudroljupca da nametne, kritizira, konkretizira, objasni, sasluša i dâ kritiku (Van Rosem, 2018, str. 68–82) realnosti koja u zbilji postoji samo u onostranosti ljudske komunikacije, u međuprostoru onoga što je prezentirano, izrečeno, objašnjeno i mišljeno. Filozofija, a posebice njezino praktično sprovođenje dozvoljavaju odnos s nedokučivim i sakrivenim, otkrivajući tako dublju dimenziju čovjeka, dimenziju koja se ne može ozbiljno razumjeti bez uzimanja u obzir čovjeka u cijelosti. Iz tog razloga „[n]as ne može zadovoljiti humanistička antropologija” (Berdjajev, 1991, str. 139); može nas zadovoljiti jedino humana antropologija. Humanistička antropologija i humana antropologija nisu isto jer jedna na čovjeka gleda kao na predmet koji valja analizirati, a druga se prema čovjeku odnosi na čovječan način, primjereno njegovu čovječjem statusu. Jedna je antropologija, antropologija analize, a druga je filozofsko usmjerenje. Filozofska praksa nudi mogućnost uspostave humaniteta u pristupu čovjeku iz razloga što je filozofska djelatnost ona primarna znanost, primarna *ars omnia* iz koje su protekle sve druge znanstvene grane i discipline i koja još uvijek bićima pristupa na cjelovit način, s mudroljubljem i u potpunosti amaterski, bez navezanosti na dobit, korist, vlast ili čast, i koja oslobođena navezanosti još može ponuditi drugome ono što se izgubilo analiziranjem – ptičju perspektivu. Pogled odozgo, koji ne prodire u suštine, već u širine, pod čijom pažnjom drugi ne dolazi kao subjekt s posve partikularnim problemom, već kao cjelovitost čiji se posve specifičan problem liječi tako što se tretira njegovo cijelo u svoj svojoj cijelosti. U filozofskoj praksi, a posebice filozofskom savjetovanju, na specifični problem čovjeka koji dolazi po savjet ne gleda se pojedinačno, već se njegov problem stavlja u cjelovit kontekst. Za filozofa i savjetnika problem jednog područja problem je cjeline koju taj specifičan problem pogađa kod čovjeka (Yalom, 1980) jer, kako Berdjajev zamjećuje:

Čovjek je složeno biće, jer je istovremeno duhovan, nadnaravan i psiho-tjelesan, ali i prirodan. Čovjek je točka u kojoj se sijeku dvije sfere, mjesto na kojem se susreću, i on pripada dvama različitim poredcima. Zbog toga je ljudski život beskrajno složen i težak. (Berdjaev, 1935, str. 27)

U provođenju savjetovanja filozofijom, zbog složenosti i težine ljudskog života, ali i zato što čovjek istovremeno pripada redu prirodnog i natprirodnog, ljudskog i božanskog, u pristupanju njegovu izlječenju mora se uvažiti činjenica da „uređeni svijet, nije poredak svijeta” (Buber, 1977, str. 28), da ono što čovjek kao subjekt misli da su problemi, problemski postoji samo kao umotvorina njegova pokušaja

uređivanja jedna svijeta – njegova svijeta, čije je obzorje počesto zaklonjeno namjerno postavljenim ograničenjima, bilo vlastitim ili društveno nametnutim. Poredak svijeta postoji nezavisno od toga kako čovjek uredi svijet, bilo da uređuje vlastiti svijet, svijet drugih ili svijet općenito. Izvor čovjekove frustracije u tome je što nastoji svijet urediti, što nastoji u prirodu unijeti ono neprirodno, tu božansku iskru, u tome što je ograničio svoju natprirodnost, porobivši je prema redu kozmičkoga i povijesnoga vremena vlastitim snagama, uvjerivši sama sebe da je njegov usud unutar organiziranoga, mehanicističkoga, mjerljivo-predvidljivoga. Uporabom filozofije u praktičnom se vidu čovjeka sučeljava s činjenicom njegove natprirodnosti, odnosno s jedinstvenošću njegova značaja i tako upućuje na vid liječenja njegove cjelovitosti kojoj je upravo zbog vlastite nedokučivosti potrebna sinteza nego analiza.

***HOMO ABSCONDITUS* U DUHU FILOZOFSE PRAKSE**

Postavljanje *Homo absconditus*a u duh filozofske prakse otvara egzistencijalno-tehničko pitanje koje postavlja Berdjajev kada piše o čovjeku i mašini (stroju): „Može li čovjek postojati jedino u starom kozmosu, fizičkom i organskom, koji se ukazivao vječnim poretom, ili on može postojati i u novom, inom, neznanom još kozmosu” (Berdjajev, 1991, str. 119)? Može li ljudski rod očuvati čovječstvo čak i onda kad vlastiti izvorni, organski, prirodni i ljudski svijet zamijeni svijetom stroja, učinka, analize? Može li čovjek postojati u novom, inom i još neznanom kozmosu umjetnih tvorevina koje od njega zahtijevaju podređivanje jednome općem, sveobuhvatnom, sveznajućem i svemogućem sistemu ili manjim sistemima specijaliziranima, a odvojenima, koji djeluju kao dio veće systemske cjeline istoga općeg sustava. Matrica koja je umjetno stvorena od čovjeka i sada živi kao zaseban mrtav, a opet živ entitet (tijelo), kojem se i sam čovjek koji ga je stvorio podredio u službu. Neznani kozmos ekstra-organska je evolucija čovjekova razvijanja u načelima organizacije, postavljanja zakona, pravila i propisa bićima koja se po prirodi ponašaju na jedan način, a po uvođenju organiziranosti na drugi način. Postavljanjem granica, čovjeka, njegovo ponašanje, djelovanje, kretanje, mišljenje i ono što zna kontrolirano se suzilo s obzirom na usko specijalizirane matrice, zbog čega se iz položaja čovjekove suvremenosti može govoriti o tome kako ljudski život poprima oblik strojnoga i, kako zamjećuje Berdjajev, u egzistencijalno-sudbinskom smislu može se ukazati na „problem sociologije i metafizike tehnike” (Berdjajev, 1991, str. 108). Uviđajući kako je problem onoga tehničkog povezan sa sociologijom, odnosno s vidom organizacije i uprave društva koja utječe na čovjekov metafizički doživljaj svijeta, vidljivo je kako je prijelaz iz organsko-organiziranog života na život stroja i strojnog usklađivanja u duševnoj-duhovnoj razini čovjeka otvorio rane. Čovjek je postao životno neusklađen sa svijetom i vremenom u kojem živi i željan uskladiti se s poretkom svijeta koji se odjednom promijenio i tako

mu oduzeo tlo pod nogama. On je postao simptomatičan, bolestan na duh i dušu, a posljedično tome i na tijelo. Dodijeljeno mu je stanje bolesnika i određene su mu bolesti, klasifikacija se zna: depresija, anksioznost, psihosomatski problemi, manjak pouzdanja, vjere u sebe, ali i u drugoga, stres, sindrom *burnouta*, nedostatak sna, opsesija, kompulzija, shizofrenija, hipohondrija, bipolarni poremećaj, manjak pažnje, egoizam, nedostatak empatije, narcisoidnost i ostalo prema *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (DSM–5, 2013, str. 31–714). Spas, naravno, treba potražiti kod stručnjaka, liječnika duše – psihologa, jer su klasični „dušobriznici”, svećenici, prema većini previše „tradicionalni” i u neskladu s vremenom. Međutim, kako humanitet u cjelini ide prema neznanom, još nedokučivom kozmosu, koji je na pomolu iza horizonta metafizike čovjeka u modernom svijetu, događa se povratak klasičnom dušobrizništvu. Pod time podrazumijevamo brigu o dušama općenito, a ne samo teološku, svećeničku brigu o dušama vjernika. Briga o dušama prvenstveno je filozofska, iz razloga što je svaka teologija, pa i religija, u suštini građena na filozofiji, na ideji duše i psihe i tijela, na promišljanju o njihovu međudjelovanju, bez čije se interakcije o čovjeku i njegovu svijetu ne može govoriti. Filozofija, a posljedično i filozofska praksa u korijenu imaju brigu oko onog rastućeg (grč. Φύσις), u što u konačnici spada i ono umsko (grč. Ψυχή), duša i duševnost čovjeka. Filozofija se još uz to brine i o stvarnostima duha, stvarnostima onoga što je metafizičko, a što u bitnoj mjeri utječe na usklađivanje čovjekove slike sebe (grč. εἶδωλον) s kozmosom u cjelini. Poželjno je razlučiti između onoga što je tjelesnost, psiha, mentalno, duhovno i duh (Svibovec, 2023, str. 223–240), jer se uvidom u različitosti i posebnosti upravo tih distinkcija uviđa kako se prilikom „liječenja” duha ne radi o liječenju jer: 1) Duh se ne može liječiti, niti se duh može povrijediti – duh ide gdje hoće. Međutim, duh se može prisiliti, privremeno „svezati” i jedan njegov dio natjerati u jednom smjeru. Duh se ne može povrijediti, on ne može primiti rane, bez obzira na privremene prisile. 2) Psihu valja razumjeti kao ono s čime se čovjek usklađuje, kao naličje onoga s čime se uspoređuje njegova svjetovna trenutnost i čemu teži njegovo ostvarenje. Psiha (duša) je u tom smislu neranjiva i ne podliježe ranjavanju. Šteta koju psiha snosi ima svoj izvor u frustracijama koje nastaju zbog nemogućnosti usklađivanja onoga što čovjek trenutačno jest s vlastitim εἶδωλον (Rohde, 1925), a što bi se Jungovim rječnikom moglo opisati kao sjena (Jung, 1959, str. 8–10). 3) Mentalno se kod čovjeka izražava u nošenju sa stvarnošću koja ga okružuje. To su procesi i postupci pomoću kojih čovjek integrira ono što se događa u njegovoj okolini u vlastiti život, čime postaje dio stvarnosti i stvarnost postaje dio njega. Unutar mentalnoga ne postoji zadavanje rana, niti je na mentalno moguće ostaviti ožiljke, međutim ono gdje su povrede mentalne sfere očite način je na koji se čovjek nosi s integracijom, s prihvatanjem stanja u svojoj nutrini, ali i stanja u svijetu oko sebe. Kako se radi o procesuiranju svijeta, ali i vlastitog „Ja” koje se nužno mora

pomiriti s činjenicama života (smrću, boli, patnjom, odnosima s drugima, gubitkom, te drugim dobrim i lošim elementima življenja), muke mentalnog tipa manifestirat će se na tijelu čovjeka, u njegovu izgledu, ponašanju, društvenom životu, odnosu prema okolini i tome slično. 4) Tijelo ili tjelesnost s obzirom na duh, psihi i mentalno dio je čovjekove cjelovitosti koja može biti povrijeđena. Na tijelu ostaju rane, u tjelesnosti se vidljivo naziru povrede i očituju posljedice izmučenosti, neusklađenosti, boli, ali i radosti, sklada, blagostanja.

Kako bi se moglo uspješnije pristupiti dinamici koja se događa unutar čovjeka koji istovremeno živi u tri različite i zasebne realnosti tijela, psihe i duše, a koje zajedno potpadaju pod utjecaj duhovnoga, o *Homo absconditusu* se može govoriti u okvirima filozofske prakse, jer će filozofovo usmjerenje na rad s čovjekom u okvirima filozofske prakse biti usmjereno na čovjeka kao cijelo biće. Na čovjeka koji je nepodijeljen, koji ne dolazi s problemom koji ga muči samo ka specijalistu za posebno područje, već i ekspertu, filozofu kod kojega će pomiriti i sinkronizirati dušu, duh i tijelo u harmonijsku cjelinu. Pristupanjem čovjeku kao jednom cijelom biću, filozof je usmjeren na istraživanje čovjekovih neistraženosti, neotkrivenosti koje postoje u duhu, tijelu i duši, jer u neistraženim područjima sfera koje čine čovjeka postoji ono neotkriveno koje se ne može klasificirati samo kao nesvjesno, već ulazi u područje sakrivena djelovanja Duha u čovjeku. Bît čovjeka, njegov unutarnji princip, ono po čemu on jest ono što jest, sakrivena je i vanjskom se svijetu predočava u smislu očitosti (*quiditas rei materialis [sensibilis]*), koje objelodanjuju sakrivalačku narav bitka koji se kroz čovjeka manifestira u bivstvovanju (egzistenciji), a otkriva kroz razotkrivanje (*revelatio*) sama čovjeka drugome, ali i na razini njega samoga samome sebi (sebeotkrivanje). Filozofija, filozofiranje, filozofsko savjetovanje i praktična usmjerenost filozofa čovjeku bi trebali pristupati kao prema biću čija pojava u onome tko po naravi teži prema znanju izaziva poriv da se čudi. Da se divi onome što se u egzistenciji pokazuje kao fenomen (pojavnost) čijim se postepenim uviđanjem fantastično otkriva posve nova dubina, isprva nevidljiva, a dovoljno zagonetna da uz osjećaj čuđenja pobuđuje fascinaciju i u trenu obuzetosti još neistraženim pobuđuje želju za ponovnim, novim, novijim i hrabrijim istraživačkim pothvatima kako bi se ono što je neistraženo istražilo i ono što je sakriveno objavilo. *Homo absconditus* konceptualno odgovara onome tko filozofski istražuje stvarnost – filozofu, savjetniku koji sebi, ali i drugome, pristupa sa zadivljenošću. Koji otkriva u sebi i u drugome idealno, ono što može biti, a što vazda postoji na ivici već ustaljenoga, realiziranoga i sadašnjega. To što golica ljudski poriv za otkrivanjem, što neprestano postoji u drugome, što on može biti ili što je mogao biti – neotkriveno i toliko poželjno upravo zato što je netaknuto, neistraženo, potpuno novo, konceptualno – sažima *Homo absconditus* u filozofskoj praksi u čijem duhu prema naravi susreta filozofa sa stvarnošću stoji osjećanje čudnosti, misterije, avanture i neutaživa želja za otkrivanjem

onoga što je strano. U praksi filozofije zbog toga postoji tendiranje ka sintezi, prema razumijevanju ne samo onoga fenomenalnoga, već i onoga noumenalnoga. Filozof stoga ne treba strogo vršiti analizu stvarnosti pred sobom, on ne treba drugoga pred sobom, rabeći dedukciju i indukciju, u širem smislu riječi, određivati s obzirom na pojmovlje, sudove i zaključke. On iz stvarnosti koja je razlomljena na fragmente i podijeljena može načiniti jedno smisljeno cijelo, dati odgovor koji obuhvaća sve elemente onoga čemu se čudi i što istražuje. U smislu u kojem bi filozofija proučavala drugoga, drugi pred filozofa dolazi kao stranac, a odlazi kao gost, onaj koji je s domaćinom lomio kruh, okusio sol i podijelio čašu pića, ne više nedobrodošao, nego uvijek dobrodošao. Koji se, isprva nepoznat, predstavio i tako sam o sebi otkrio ono što mu leži na srcu, koji je dio svojega cijelog objavio i time sebe postavio pred svijet. Koji je od domaćina prepoznat isprva kao stran, a potom kao drug, onaj koji je u domaćinu izazvao osjećaj prisnosti, i koji, bio on ugodna ili neugodna ponašanja, slatkorječiv ili grub na jeziku, ne odlazi ne ostavljajući utisak. U filozofiji čovjek dolazi pred svijet, pred strano, novo, čudno i nepregledno i prema toj nepreglednoj cjelini postavlja se kao vlastitost, posve individualne, osobne i konkretne unikatnosti. Njemu se svijet pokorava, jer objavljivanjem onoga što jest u svijet manifestira jedan posve drugi svijet, drugačiji od onog putenog. U duhu filozofske prakse *Homo absconditus* pojmovno brani neistraženu čovjekovu cjelovitost, kreativni dio onoga što se u čovjeku čuva i objavljuje svijetu kao originalnost. Originalnost koja se otkriva unikatnost je jednog svijeta, svijeta koji je drugačiji od principa svijeta u kojem se odvija egzistiranje, jer se sakriveno otkriva kao ono što je strano svijetu, što mu je drugačije. Otkriva se širina svega onoga što je veće od onoga što je do sada istraženo o čovjeku – ljubav, sreća, svrha, vrijednost, sloboda, kreativnost, želja za otkrivanjem, upoznavanjem, prihvaćanjem, svrhom – a što još uvijek potpada pod neistraženog čovjeka. Filozof u duhu filozofske prakse mora biti onaj koji istražuje drugoga, koji drugome dopušta da se otkrije i koji to otkrivanje potiče. Koji na vidjelo iznosi ono još neupoznato u čovjeku i koji svijetu na adekvatan način predstavlja *Homo absconditus*.

ZAKLJUČAK

U duhu filozofske prakse *Homo absconditus* može biti protumačen kao čovjek koji dolazi pred filozofa kao onaj koji svoje unutarnje svjetove i nazore želi podijeliti sa sugovornikom i tako objaviti ono što se u njemu nalazi, a što je do tog trenutka bilo sakriveno. Zadaća je filozofa prema onome koji mu dolazi ususret, na terapiju ili po savjet da bude otvoren za otkrivenje, za samoobjavu onoga što mu se prenosi, a što je do tog trenutka bilo sakriveno. Sakriveni čovjek nije samo onaj koji ima specifičan problem ili određenu brigu, koju valja analizom raspetljati i tako mu brigu

umanjiti ili razriješiti, već i ono u čovjeku koje žudi za ostvarenjem, za dokazivanjem, za istraživanjem, za prihvaćanjem, za zajedništvom, heroizmom i samoćom, unatoč svemu onome što je u životu neizgledno. Filozofija može i mora se baviti ne samo analizom čovjeka, već i sintetiziranjem njegovih modusa egzistiranja, ujedinjavajući ih u organsko-sintetsku cjelinu. Filozofska praksa ima jedinstvenu ulogu u tome što se u njenom duhu može načiniti antroposinteza i antropodiceja čovjeka i na taj način opravdati i razumjeti čovjeka kao kreativno-otkrivačko biće, ali i ukazati na to kako je čovjek cjelovito biće, cjelina koja osim analize treba sintezu.

LITERATURA

- Bauman, Z. (2011). *Tekuća modernost*. Zagreb: Naklada Pelago.
- Berdjajev N. (1984). *Ja i svijet objekata*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Berdjajev N. (1985). *Duh i realnost*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Berdjajev N. (1991). *Novo srednjovjekovlje*. Split: Laus.
- Berdyae, N. (1935). *Freedom and the Spirit*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Berdyae, N. (1949). *The Divine and The Human*. London: Geoffrey Bles.
- Berdyae, N. (1962). *The Meaning of the Creative Act*. New York: Collier Books.
- Buber, M. (1977). *Ja i ti*. Beograd: Izdavačko preduzeće »Rad«.
- Dostojevski, F. M. (2004). *Braća Karamazovi*. Zagreb: Globus Media.
- DSM–5, American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. Washington DC, London, American Psychiatric Association.
- Erić, Lj. i Dimitrijević, A. (2018). *Psihoterapija*. Beograd: Clio.
- Jung, C. G. (1959). *Aion*. New York: Pantheon Books.
- Jurčević, M. (2000). Skriveni Bog – Deus Absconditus, *Bogoslovska smotra*, 70(1), 129–150.
- Kant, I. (1953). *Dvije rasprave*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- Kant, I. (1984). *Kritika čistog uma*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- Kordić, I. (1996). *O biti istine: filozofske studije*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Kušar, S. (2001). *Bog kršćanske objave*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Köhler, R. (1955). Der "deus absconditus" in philosophie und theologie. *Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte*, 7(1), 46–58.
- Plessner, H. (2004). *Stupnjevi organskoga i čovjek*. Zagreb: Naklada Breza.
- Rohde, E. (1925). *Psyche*. London: Kegan Paul, Trubner & Co. LTD.
- Svibovec, F. M. (2023). Mentalno zdravlje pod vidom duhovne tehnologije i duhovnih tehnika. U L. Janeš i Š. Kojić (Ur.), *Bioetička motrišta o mentalnom zdravlju* (str. 223-240). Zagreb: Centar za bioetiku Fakulteta filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
- Van Rosem, K. (2018). How to Lead a Socratic Dialogue. U S. Ruchmann (Ur.), *Understanding the other and oneself* (str. 68 – 82). Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Yalom, I. D. (1980). *Existential psychotherapy*. New York: Basic Books.

Homo absconditus in the spirit of philosophical practice

ABSTRACT

“Man needs psycho-synthesis more than psychoanalysis”, writes the Russian philosopher Nikolai Berdyaev, along whose lines this work aims to explore the hidden man in the form of psychosynthesis that can be offered by philosophical practice, because according to the same philosopher, man is “an enigma in this world, possibly the biggest puzzle.” Unraveling the riddle of this *Homo absconditus* will reveal a man different from the one who needs psychotherapy, as a form of care for one’s mental composition to cope with society, societal-social, social-technical-organizational structures of one’s own immediate reality. In the spirit of good philosophical practice, aimed at the treatment of man under the form of psychosynthesis, attention must be drawn to the emergence of what is hidden in man, what exists under the mask of one’s social persona as the “real man”, who is seen in psychoanalysis as a “shadow” or something hidden, one who must be reached in order to even approach the path of one’s own healing.

Keywords: *Homo absconditus*, philosophical practice, psycho-synthesis, Berdyaev.